

KÜPSUS

N k m. 130, 611 GP.

Peaks vist alustama sellest, millest ajakirjanduses juba juttu on olnud, et Mai Murdmaa 3 lühiballetti, B. Bartoki «Volumandariin», J. Haydni «Barokk-variatsioonid» ja G. Gershvini «Ameeriklane Pariisis», mis «Estonias» lavale tulid, on hästi tehtud ja huvitavad.»

«See on suur sündmus eesti balletis ja mitte ainult meil, vaid ka üleliidulises ulatuses. «Volumandariin» aga isegi maailma mastaabis.»

«Volumandariin» ja «Ameeriklane Pariisis» on balletilavade küllalt haruldased küllalised olnud. Haydni muusikat on küll tantsitud, kuid pole juhtunud kuulma, et kusagil oleks esitatud tema «Barokk-variatsioone».

Nõukogude Liidus on «Volumandariini» tantsitud ühel korral, kuid Lavrovski lavastus Suures Teatris (pealkirjaga «Öine linn») ebaõnnestus, sest ballettmeister muutis omavoliliselt libreto, täiendas muusikat ning tulemusena tekkis ebalooiline ja eklektiline teos.

«Ameeriklast Pariisis» on Nõukogude Liidus lavastatud Nemirovitš-Dantšenko nimeli-

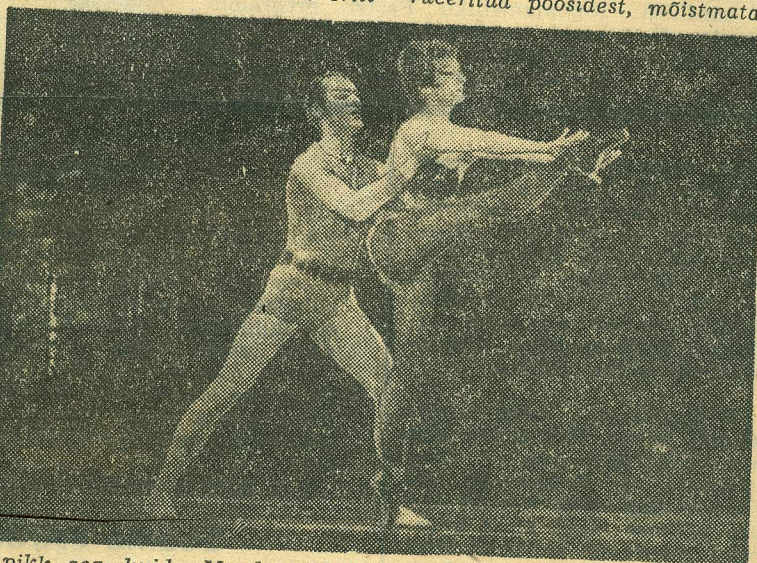
tud kelkused edasi vedama, sest hukkus viimane hobune ja mootor.

(Arutlusi kolmest lühiballetist)

ses teatris pealkirja all «Juhatum Montmartre'il.»

«Mai Murdmaa on praegu üks neist kunstnikest, kellega on seotud eesti balleti lootused.»

«Juba viis aastat oleme võinud tema tööd jälgida ja näha, kuidas ta sihikindlalt otsib oma teed balletis. Kunstniku loomingus pole see küll eriti

mese keha on tema meelest väga täiuslik instrument (kui seda juhib ergas vaim!), ning talle sellele võib ballett nii emotsioonidele kui mõtetegevusele palju pakkuda.»

«Muidugi pole see võimalik ilma klassikalise balleti tehnika täiusliku tundmiseta, mis on Murdmaa kui ballettmeisteri tugev külg.»

«Mulle meeldib Murdmaa juures veel see, et ta ei taha ennast publikust lahutada, vastupidi, ta püüab pealtvaatajaid tõmmata samade probleemide ringi, mis teda ennast erutavad. Ise on ta aga maailma kaasaegselt tunnetav ja mõtestav kunstnik.»

«Mõned ballettmeisterid vaimustuvad «modernselt» konstrueeritud poosidest, mõistmata,

sest, mis ühtekokku on hästi terviklik, kuigi koosneb väga erinevatest osadest. Siin võiks kõnelda vormilise terviklikkusest: ballettide oskuslikult valitud järjestusest, Mari-Liis Küla õnnestunud lavakujundusest, väga stiilset värvilahendusest, kuid välisest terviklikkusest olulisem on mõtteline terviklikkus, mingi ühine läbiv teema. Murdmaa alustab tänapäeva inimese valusate ja rahutute probleemidega, läheb II osas üle harmoonilistele mõtisklustele Haydni muusikas, mis on esimese teosoga kontrastis ja dialektilises seoses. Kolmas osa mõjub nagu šampus ja annab etendusele hoogsa lõppakordi.»

«Jah, eks räägi seegi küpsusest, kuidas Murdmaa vaatatajast arvestab. Ta pakub igapäevale midagi, on tark ja natuke isegi kaval publiku suhtes, ei jäta kõrvale ühtegi vaatajate kategooriat. See kes tuli teatrisse «Pariislase» pärast, näeb ka «Mandariini». Kes aga keerukaid elamusi eelistab, näeb, et oma võlu võib olla ka lihtsas asjas. Kokkuvõttes astub ballettmeister välja selle mitmekülgse terviklikkuse eest, mida tahaksime leida igas inimeses: võimet tunnetada elu raskeid küsimusi, hinnata harmooniat, tunda mõnu elurõõmsast ja säravast.»

«Eriti tore on, et publik lavastaja taotlustega seekord kaasa läheb. Saal on seni ikka täis olnud.»

«Eesti balleti otsingute vastuolulisus tänaseni ju selles oligi, et publik, keda oli harjutatud traditsiooniliste žanritega balletis (romantiline ballett, kirjeldav tantsdraama või siis ilus divertissement) ei tulnud nende otsingutega siiani kaasa («Medea»). Kolme lühiballeti puhul võime aga juba rääkida ka publiku küpsusest. Aeg on kinnitanud, et Murdmaal oli õigus, kui ta jäi kindlaks valitud raskemale teele (mõnikord teatralaste majandusmeeste arvamusel ning osa trupi skeptilisest hoiakust hoolimata). Kunstniku sihikindlus ja oma teemale truus jäamine nõuab mehisust ja väärrib hindamist. Igal tõelisel kunstnikul peab olema kannatust ja närvi, et vahepealset perioodi, kus järsu murranguga kohe kaasa ei tulda, läbi teha. Sellest oleneb tihti, kas teatrit saab publiku mõjutaja või ainult meeletajata.»

«Enne kui iga balleti juures

pikk aeg, kuid Murdmaa kui ballettmeisteri käekiri on siiski juba väga selgelt loetav. Ta eelistab alati head ja keerukat muusikat ning lahendab selle näjal rasket, kuid balletile jõukohast ülesannet — inimese sise maailma avamist, psüühiliste seisundite kujutamist sümfoniilise tantsu kaudu.»

««Estonia» ballett on endale leidnud ballettmeisteri, keda huvitavad filosoofilised probleemid ja kes on võimeline neid puhtkoreograafiliste vahenditega kajastama. Murdmaa tunnetab balletti kui väga üldistavat kunsti.»

«Ta läheb — võib-olla intuiitiivselt — kaasaegse balleti jaoks olulist ja õiget teed pidi. Tema lavastustes sulavad tants ja pantomiim ühte, neid ei saagi eraldada. Ta usaldab väga tantsu väljenduslike võimalusi, tantsu kujundlikust. Ini-

B. Bartók «Volumandariin». Mandariin — Janis Garancis. Prostituut — Juta Lehiste.

et poos üksi on ainult akrobaatika. Murdmaale on vorm alati antud sisu vorm.»

«Kui me nüüd püüaksime välja tulla mingi kokkuvõtliku hinnanguga Mai Murdmaa viieaastase töö kohta «Estonias», võiks vist nii öelda, et kõik tema eelmised lavastused («Ballett-sümfoonia», «Medea» jt.) olid huvitavad, otsingurikkad ja äratasid lootust noore ballettmeisteri tuleviku suhtes. Kuid mitte alati ei suutnud Murdmaa kõiki oma kavatsusi realiseerida. Küpsus tuli kolme kõnealuse lühiballetiga, eriti «Volumandariiniga.»

«Kõige muu kõrval nähtub see juba balletiõhtu ülesehitu-

üksikult peatuda, tuleb veel li-sada, et Eri Klasi näol on kas-vanud uue kvaliteediga balleti-dirigent. Seda näitas juba «Lui-kede järv» ja kinnitas veelgi käesolev lavastus. Ta dirigeerib nii lava kui orkestrit, tun-netab mingi erakordse vaistuga balletti kui muusika ja tantsu ühtesulamist. Tekib mulje tantsijate ja orkestri harmoo-nilisest koosmusitseerimisest.»

«Ma nimetaksin seda emotsio-naalseks sünkroonuseks, mis lava ja orkestri vahel tekib.»

«Tunnustust pälvib ka «Estonia» orkester. Pole päris igapäevane sündmus, et teatri or-kester nii hästi toime tuleb sellise raske teose mängimisega nagu Bartoki «Võlumanda-riin.»

«Seda ebameeldivam on tea-da, et kui teater käis kolme balletiga Leningradis, võeti muusika kaasa magnetofonilin-dil. Kuigi teatri organisatsioo-nilis-tehnilistest raskustest tuleb ka aru saada, on see kunsti seisukohalt ikkagi lubamatu.»

Kui me alguses rääkisime, et Murdmaa läheb balletis alati kõige raskemat teed pidi, siis algab see juba teose valikust. «Võlumandariini» muusika on tantsimiseks küllalt raske. Esinejatelt nõuab see tõelist professionaalsust ja tarkust. Peitub ju «Võlumandariini» lihtsakoelise süžee taga sügav sümboolika. Võib-olla ongi see üheks põhjuseks, miks «Võlumandariini» nii harva on balletilavadel esitatud.»

«Seda rõõmustavam on nüüd tõdeda, et «Estonia» «Võlumandariin» on silmapaistvalt õnnestunud lavastus. Küllalt võika süžee kaudu avavad lavastaja ja osatäitjad väga inimliku mõtte. Seda on tehtud laitmatu maitse ja mõõdutundega, olustikulisest naturalis-mist hoidudes.»

«Siinkohal tahaks vaielda Vello Kõõga, kes «Sirbis ja Vasaras» suhtub skeptiliselt Murdmaa püüdesse «õilistada» Bartoki balletti, «leida selle freudistlikus ja müstilises ini-mese-kontseptsioonis inimlikke tundeid ja kirgesid». Ma arvan, et see «õilistamine» ei ole Murdmaal inetu asja ilusaks tegemine, vaid oskus näha ini-mest mitmeplaanilisemalt. Pea-legi, Murdmaa lähtub vähem süžee, rohkem muusikast. Muusikas aga on need tunded ja kired olemas. Murdmaa läheb naturalistliku tantspanto-miimi pinnalt (mida võis näha näiteks ungarlaste lavastu-

ses) üldisemasse sfääri, näeb näiliselt primitiivset süžee-käi-kude taga filosoofilisi üldistusi, mida Bartok taotles.»

«Murdmaa lavastuse osalisi ei saa vaadata ainult kui konkreetse röövliloo tegelasi, vaid nad sümboliseerivad midagi enam. Prostituuat ja tema kaaslasel, — see on maailm, kus inimitundel on moonuta-tud, müüdavaks muudetud Mandariinis elab jõuline inim-lik kirg, mis suurlinna ohvri-tele on juba kättesaamatu ja sellepärast hirmutav. Moonuta-tud, solvatud inimlikkus ei ta-ha siiski surra — ja tema taas-ärkamine on ühtlasi kättemaks Prostituuatide kaju kaudu avab ballettmeister valusa sotsiaalse teema. Tüdruk, kes esimest korda elus tunneb endas ärka-vat tõelist tunnet, kardab, sest ta on endas tapnud kõik loomuliku. Võõrdumine on jõudnud liiga kaugele, tagasi-tee enam ei ole. Armastuse sünd temas on ühtlasi surm. See ballett on nagu hoiatus inimestele, et nad ei hävitaks endas loomulikke tundeid.»

«Väga õnnelik on «Võlumandariinis» olnud lavastaja ja kunstniku koostöö Lavakujun-dusega andis M.-L. Küla sama üldistuse, mis Murdmaa tant-suga. Hõbedane foon süvendab kohutavat üksindusetunnet, on väga häid detaile.»

«Ainuke, millega päris ei ta-ha leppida, on Mandariini kostüüm. Mandariin on antud keskkonnas ebatavaline, imelik — aga ta välimus on liiga tradi-tsiooniliselt balletiprintslik.»

«Mulle tundub, et «Võlu-mandariinis» on ballettmeister

peategelased väga täpselt vali-nud. Juta Lehiste ja Janis Garancis tantsivad õige sise-tunde ja elamusega, kehasta-vad täpselt ja tundlikult Murdmaa üldistavat kontsept-siooni. See seos konkreetse psühholoogia ja üldistava mõ-te vahel on kõige raskem. Il-ma selleta näeksime huvita-vat koreograafilist lahendust, mitte rohkem.»

«Juta Lehiste on üldse üks omapärasemaid isiksusi meie tantsulaval. See kuju on kindlasti tema senise loomingu tippsaavutus. Eesti balletis on traagilist osa harva antud sel-lise haaravusega. Kava aega ei leidnud Lehiste nagu õiget rakendust. Alles Kratt oli ilm-selt tema roll. Juta Lehiste loob oma osa väga peenetun-deliselt, kusagil vulgaarsusse libisemata. Tema tants on ter-rav ja musikaalne. Meisterli-kult annab Lehiste edasi kõiki tundevarjundeid, mis teda Mandariiniga kohtudes valda-vad.»

«Teine rõõmustav avastus on Janis Garancis Mandariini osas. Riias ta peaosil ei tantsi-nud. Siin näitas ta ennast tantsijana, kelle loomingu liitub hea tehnika tugeva karakteri-kujundamise võimega. Tuleb veel ära märkida hästi teh-tud episoodilisi osi, kes üld-mulje terviklikkust toetavad.»

«Barokk-variatsioon» vaa-dates saab selgeks, et Murd-maad haaras kõige rahkem siiski «Võlumandariin.»

«Tantsu polüfoonilisuse taot-lus oli kindlasti õige (kuigi

J. Haydn «Barokk-variati-oonid».

Andantes muutus saatepartii tantsuline lahendus liiga esile-tükkivaks) Aga rühm ei tul-nud loominguilise kavatsusega kaasa. «Barokk-variatsioonides» pole ju süžeed, seepärast on eriti oluline, et rühm ta-baks muusika olemust, stiili, harmoonilist elutunnetust ja tantsurõõmu, et ta musitseeriks koos orkestriga. Kahjuks mõjus rühmatants mehaanilise ja tuimana ja polnud peale-gi akadeemilise teatri jaoks nõutaval tehnilisel tasemel.»

«Paremini tulid oma üles-annetega toime solistid. Vaba ja harmoonilist interpreteeri-mist oli nii Leisi ja Garancise kui ka Soone ja Lassi esinemi-ses. Tamara Soone tantsus võis aimata traagilisi noote. Muusikas seda tegelikult pole, on ainult mingi helge nukrus.»

«Ameeriklane Pariisis» on praegusel kujul rõõmus ja lustlik vaadata, kuigi kasuta-mata võimalusi on veel palju, eriti linnatüüpide osas.»

«Mis puutub kujundusse, siis on see värvirõõmus ja muusikaga kooskõlas.»

«Väga rõõmustas «Ameerik-lases» Aime Leis. Leis on alati olnud armastatud ja populaar-ne baleriin, kuid pole kava sa-muti nagu päris oma osa saanud (peale Kiiürselg-sülu). Aime Leis on siin pariisitar. Sarmikas, võluv, rõõmus, vää-rikas. See osa oleks nagu te-ma jaoks loodud.»

«Garancis pani jällegi imet-lematava oma karakteritabamise oskust. Temast kiirgab sellist siirast lihtsameelsust ja elam-irõõmu, mis ei saa kedagi külmaks jätta.»

«Tamara Soone ja Jüri Lass ei ole «Ameeriklases» niivõrd «oma ampluaas», sellepärast jääb neil veel mõndagi teha, et täpselt tabada muusika stiili. Kahtlemata oli aga õige mit-mekesistada nende tantsijate ülesandeid. Siiani tunneme Soonet—Lassi ju peamiselt ainult klassikalise balletist.»

«Hea meel oli näha, et «Ameeriklases» ka rühm tant-su-ning muusikarõõmu tun-neb, oma ülesandeid huviga täidab. Aga rõõmidel pole veel küllalt täpsust.»

«Kokkuvõtteks: Mai Murd-maa kolm lühiballetti kuulu-vad kindlasti nende lavastuste hulka, mida tahaks õige mitu korda vaadata.»

ANNA EKSTONI ja LEA TORMISE vestluse pani kirja E. ANUPÖLD